

Pòrtic

Francesc Cabana

**L'agonia
del capitalisme**

Francesc Cabana

L'agonia del capitalisme

Pòrtic

Primera edició: setembre del 2018

© Francesc Cabana, 2018

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions SLU, Pòrtic

Diagonal, 662-664

08034 Barcelona

www.portic.cat

ISBN: 978-84-9809-421-3

Dipòsit legal: B. 17.705-2018

Fotocomposició: Vilanrosa

Impressió: Liberduplex

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre
és cent per cent lliure de clor i està qualificat com a paper ecològic.

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de
l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació
pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les
sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro
Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu
fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra
(www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).

Tots els drets reservats.

SUMARI

PRÒLEG I JUSTIFICACIÓ	9
1. LES CRISIS CÍCLIQUES DEL CAPITALISME	11
Som-hi	11
Les crisis cícliques del capitalisme durant els darrers anys	13
La crisi del petroli 1974-1984	15
Entre la crisi del petroli i la vinent 1985-2006	21
La gran depressió 2007-2014	28
2. ELS SISTEMES ECONÒMICS. PROJECCIÓ HISTÒRICA	47
Principis	47
El mercantilisme	49
La fisiocràcia. <i>Laissez faire, laissez passer</i>	55
El capitalisme	56
El socialisme-comunisme	63
Les internacionals obreres	65
L'encíclica <i>Rerum novarum</i> (1891)	69
El capitalisme salvatge	70
Capitalisme i socialisme durant el segle xx	71
La participació de l'estat	72

SUMARI

Les classes mitjanes	76
El socialisme soviètic	77
El crac del 1929	78
El <i>crash</i> de 1929 a 1939	79
La Segona Guerra Mundial (1939-1945)	80
Després de la Segona Guerra Mundial	82
Què opinen els economistes del capitalisme	85
La cultura de la cobdícia	96
Les escoles de negoci i els bancs	99
3. LA REVOLUCIÓ ÈTICA	105
Declaració Universal dels Drets Humans	105
El que es desprèn de la declaració de drets humans	114
El que es desprèn del sistema capitalista actual	121
CLOENDA	129

1

LES CRISIS CÍCLIQUES DEL CAPITALISME

SOM-HI

L'objectiu d'aquesta obra és presentar el sistema capitalista i la seva evolució durant el segle passat. I és que el capitalisme canvia, es modifica, s'adapta, no sempre és el mateix. Conserva el seus principis bàsics, però no els secundaris. Ha passat de ser un capitalisme salvatge a un capitalisme que ha permès un desenvolupament més gran i millor d'una part important de la Terra, en el marc d'un sistema democràtic. L'autor, amb seixanta anys de feina a l'esquena ha vist canvis: alguns de favorables, altres de negatius. Va viure el món financer internacional dels anys setanta i pot assegurar que, aleshores, era un món tècnic i correcte, mentre que després la corrupció s'hi va instal·lar. Ha vist com s'incrementaven les desigualtats entre la població, ja que una minoria acumulava cada cop més béns i fortuna. Com a contrapartida, veu que apareixen nous organismes i institucions que s'adonen dels greus problemes que té la Terra, i procura apor-

tar el seu gra de sorra. Per desgràcia aquest sentiment no arriba als governs democràtics dels països desenvolupats, i, si hi arriba, els bons propòsits no es poden portar a terme, per falta de recursos, per atacs de l'oposició o per altres raons.

L'autor veu el capitalisme com un sistema econòmic caduc, que ha entrat en un període de poc enteniment, amb poc seny. L'alternativa és l'economia planificada, que té el partit comunista com a promotor. Aquest sistema s'ha quedat a mig camí del que pretenia i ha ofert posicions mixtes, que afavoreixen la creació de riquesa i de fortunes personals, però sense canviar el sistema polític antidemocràtic. En canvi, el capitalisme és el sistema econòmic que ha permès un desenvolupament més gran i millor de la població humana, en el marc d'un sistema polític democràtic. Ha demostrat que té capacitat de reformar-se per adaptar-se a les circumstàncies del moment, però no sempre. I ha arribat a un extrem que poca cosa més pot donar de si. El sistema polític democràtic demana reformes; el sistema polític capitalista demana un canvi en profunditat.

Per començar, el capitalisme és inadequat pel seu nom; el capitalisme és el sistema econòmic en el qual el capital és el protagonista. Malament! *Capital* vol dir diners, fortunes, acumulació de riquesa. Només està al servei d'una part de la població, que és la que en té. Hem de canviar el sistema econòmic vigent i hem de canviar-li el nom.

LES CRISIS CÍCLIQUES DEL CAPITALISME

El llibre podia haver seguit una línia clàssica de presentació amb l'exposició del paper fonamental dels sistemes econòmics en una societat, la definició del capitalisme i la seva història, un repàs a les principals reformes per les quals ha passat i, finalment, la conclusió anunciada de bon principi: les reformes o els canvis superficials del capitalisme no donen més de si. Tanmateix, he preferit exposar el que ha estat el sistema capitalista els darrers anys, a través de les seves crisis cícliques, i després retrocedir en la seva història, al costat d'altres sistemes, especialment de l'economia planificada del socialisme. Ho faig amb tota la intenció: les crisis cícliques dels darrers anys no són pas una prova de la intel·ligència humana, més aviat al contrari.

LES CRISIS CÍCLIQUES DEL CAPITALISME DURANT ELS DARRERS ANYS

El filòsof Karl Marx no pretenia la liquidació del sistema capitalista que es vivia a l'Europa del segle XIX. Creia que la revolució social que ell esperava feia necessari el desenvolupament històric del capitalisme fins a la seva autodestrucció. Per a ell, els sistemes econòmics evolucionen i anunciava que en el capitalisme es produïrien unes crisis cícliques que l'anirien afeblint fins al seu total esgotament. L'origen de les crisis, deia Marx, és la baixa continuada del benefici del capital en les empre-

ses, cosa que provoca que l'empresari augmenti la producció per així recuperar el nivell de beneficis. Però aquest pas es fa sense tenir en compte la demanda dels consumidors. El resultat és una superproducció, el primer estadi per a la liquidació del sistema.

Ningú no pot negar l'existència de crisis cícliques en el capitalisme —en això, Marx l'encertava plenament—; qualsevol persona amb uns quants anys de vida ha estat testimoni d'alguna. Però la seva aparició és irregular. Els anys de bondat econòmica no s'alternen amb els de crisi d'una forma previsible, sinó sense cap patró. I tampoc hi ha ningú que gosi dir que les crisis cícliques ens portin a una fi accidentada del sistema.

Les causes de les crisis cícliques són conegudes pels protagonistes, tot i que les obliden freqüentment. Són crisis que, si es presentessin a l'empresa pròpia, serien resoltes en poc temps. El problema rau en el fet que, en les crisis cícliques, els organismes internacionals tenen molts més problemes per aplicar les solucions a trenta, quaranta o cent cinquanta-nou estats. Les crisis apareixen quan les coses no s'han fet bé per part del capital; quan un element intern altera el funcionament del sistema: bombolla especulativa immobiliària, baixada dels beneficis de les empreses, o per una causa externa: augment del preu del petroli, atac contra les Torres Bessones de Nova York o l'explosió d'una central nuclear. Aquests són alguns dels fets objectius que poden provocar una crisi econòmica. En canvi, altres vegades són el resultat

de creences subjectives sobre la situació econòmica. En definitiva, les crisis són el resultat de guerres, de fenòmens naturals o d'errors humans.

Després, vindrà la recuperació econòmica, que serà duta a terme també per aquells que han creat la crisi i serà el resultat de les mesures que s'hauran pres per fer-la desaparèixer, o bé per un fet que faciliti que les empreses recuperin els beneficis perduts. Però resulta més fàcil crear la crisi que recuperar-se dels seus efectes; o dit d'una altra manera, l'esclat de les crisis cícliques no excepcional és visible en un període curt de temps, així com els seus efectes, mentre que la recuperació ocupa molt més temps.

Es pot comprovar que, al marge dels factors externs, els governs, les empreses, els gestors o la societat en general han tingut una responsabilitat total o parcial en l'origen de les crisis. És el que exposaré a continuació; i ho faré amb una anàlisi de les crisis patides els darrers cinquanta anys i viscudes personalment des d'un mirador adequat.

LA CRISI DEL PETROLI 1974-1984

El petroli cru, fonamental a causa del desenvolupament industrial dels segles XIX i XX, va estar controlat a partir dels anys quaranta del segle XX per les empreses propietàries dels principals jaciments de petroli, que es conei-

xien bé entre elles. Formaven un autèntic oligopoli i van ser anomenades les Seven Sisters, un nom que destacava l'especial relació entre elles, tot i la plena independència de les empreses i la competència en temes no majors. Eren: Anglo Iranian Oil Co. (Gran Bretanya), Gulf Oil (EUA), Royal Dutch Shell (Holanda), Standard Oil of California —SOCAL— (EUA), Standard Oil of New Jersey —ESSO— (EUA), Standard Oil of New York —Socony— (EUA) i Texaco (EUA).

El domini era clarament anglo-nord-americà, amb un pes especial de les empreses que tenien com a precedent l'actuació de John D. Rockefeller, que creà el 1870 l'Standard Oil, de la qual procedeixen les que portaven aquest nom. Els Estats Units eren grans productors de petroli i exportadors d'aquesta matèria primera.

El 1960, el panorama petrolier era ben diferent. Aleshores, els grans productors de petroli cru eren, preferentment, els països del golf d'Àràbia, molt allunyats de la democràcia: règims totalitaris que es van convertir en els amos del món gràcies a l'arma del petroli. El 1960 es va constituir l'OPEP (Organització de Països Exportadors de Petroli), que va substituir el paper de les Seven Sisters com a oligopoli mundial. Els seus membres eren l'Àràbia Saudita, Algèria, Qatar, els Emirats Àrabs, l'Iraq, l'Iran, Kuwait, Líbia, Nigèria i Veneçuela.

L'OPEP tenia, per tant, deu membres, vuit dels quals eren països musulmans i els altres dos eren Nigèria (en part també musulmana) i Veneçuela, de l'Amèrica Llati-

na, que era l'únic que presumia de democràcia. La resta eren països de dictadura autoritària, no democràtica, d'economia planificada en el cas d'Algèria —en l'òrbita de la Unió Soviètica— i amb una organització social molt allunyada de la dels països occidentals desenvolupats. Els països del Golf tenien la paella pel mànec a l'OPEP. Hi havia enemistat entre alguns, però a l'hora d'apujar el preu del petroli van aconseguir la unanimitat.

L'ambient econòmic era tou el 1973. Els Estats Units tenien una taxa d'inflació molt alta, insuportable. Tots els productes valorats en dòlars augmentaven preus en la mateixa proporció que la taxa d'inflació. Un d'ells, potser el més important, era el del petroli cru. Aquesta situació perjudicava els importadors de petroli, que tenien el dòlar com a moneda de referència.

El preu de petroli s'havia mantingut estable des de feia temps a 1,62 \$ el barril. Tanmateix, aquell mes d'octubre, els membres de l'OPEP acordaren augmentar el preu fins a 3,45 \$ i, el gener del 1974, a 9,31 \$ el barril. El preu s'havia multiplicat per 5,7 % en cinc mesos. I continuà pujant fins a 34 \$ a finals del 1981, seguint aproximadament la devaluació del dòlar.

Els governs dels països musulmans del Golf i especialment els personatges que els representaven —monarquies autoritàries— es convertiren en grans magnats, les grans fortunes de la Terra. Mentre els països importadors de petroli havien de buscar d'on treien els diners per pagar l'augment de preu del petroli, el pro-

blema dels àrabs del Golf era com invertir els diners. Van aparèixer els petrodòlars, que era la moneda que corria pel món, totalment desvinculada del seu país d'origen. Els governs dels Estats Units sempre han respectat els règims autoritaris del Golf, ja que eren grans clients de les seves empreses privades, especialment del sector de l'armament. A vegades, quan es negocia amb països no democràtics, s'ha de mirar al cel i acceptar els fets com són, encara que no t'agradin, sempre que en puguis treure partit econòmic i polític. No és un exemple de comportament ètic, però hi ha molts casos com aquest en el món en què vivim. Què hauria passat si els Estats Units, els menys perjudicats per la crisi, ja que tenien petroli, haguessin incidit sobre l'actuació de l'OPEP?

L'augment brutal del preu del petroli desballestà el pressupost dels països que no en tenien o en tenien poc. El dèficit pressupostari porta la crisi. Els governs van haver de fer retallades que provocaren la protesta del factor treball. La reacció va arribar, però lentament, ja que no s'aixeca una casa en quatre dies. Es van buscar nous jaciments —Mèxic i el Brasil—; es van posar en explotació jaciments ja coneguts que no eren rendibles —però que ho serien amb l'augment de preus—; s'utilitzà el *fracking* per extreure petroli de les pissarres bituminoses de Saskatchewan al Canadà i als Estats Units, amb gran terror dels ramats de bestiar autòctons, per les explosions; s'incrementà la producció de gas natural, i, sobretot, s'accelerà la producció d'energia amb les re-

novables: solars i eòliques. Però en tot cas entrem en un període de petroli car, cosa que fa augmentar el dèficit de molts estats.

Als Estats Units, l'augment del preu del petroli no va tenir efectes negatius, però no quedaren al marge de la crisi: la situació econòmica interior era dolenta i la moral estava molt baixa. De fet, tenien problemes a dins i a fora: els americans s'havien hagut de retirar del Vietnam, havien devaluat la moneda i havien de fer front a la minoria negra, tan menystinguda, que es revoltava en defensa dels seus drets civils. A més, les seves exportacions baixaven o no es podien cobrar pel fet d'anar, en bona part, a països que patien l'augment del preu del petroli.

La crisi, per tant, no va ser tan sols conseqüència del petroli. Quan un fet puntual cau sobre una economia tova, les reaccions es reproduïxen en tots els sectors de l'economia. És el fenomen d'una bola de neu, que es va fent grossa, i per tant més amenaçadora, a mesura que baixa. Dit d'una altra manera: la crisi del petroli es va sumar a les crisis limitades i parcials que tenien un altre origen. En el cas català i espanyol, la crisi s'agreujà en un primer moment per l'apropament de l'Estat espanyol a la Unió Europea, que comportarà la destrossa de les indústries tradicionals. A Catalunya, especialment de la indústria del cotó.

El 1975 l'economia mundial estava en plena recessió i l'augment del preu del petroli era el factor més visible

de la crisi. La majoria dels estats prenen mesures i la primera, per descomptat, era augmentar el preu de la gasolina. Tots, menys Espanya, que va mantenir els preus de sempre, tot i que havia augmentat el consum de les gasolines. Aquesta actitud absurda de l'Estat espanyol només es pot explicar per una situació política que ningú sabia com acabaria. A finals del 1973 va ser assassinat el president del Govern, Luis Carrero Blanco; el 1974 el dictador Francisco Franco entrà en una llarga agonia, que acabà amb la seva mort el 20 de novembre de 1975. Totes les males notícies s'acumulen: taxa elevadíssima d'inflació, devaluació de la pesseta, futur polític incert en uns anys que, a hores d'ara, són anomenats «transició a la democràcia» però que, aleshores, ningú podia assegurar que acabessin bé. El 1978 i amb una Constitució aprovada s'inicià a Espanya una crisi financera, que va acabar amb més de la meitat dels bancs existents. El Banc d'Espanya va afavorir una concentració bancària. Tots aquests factors van fer que la crisi s'allargués aquí un any més que als països europeus.

A Espanya, per tant, no es pot parlar estrictament de crisi del petroli. Aquest va ser el detonant per a la majoria dels països desenvolupats i Espanya no ho era. La crisi espanyola va tenir diversos components i va portar a situacions aberrants. L'economia estava ensorrada, ningú comprava i els bancs no facilitaven crèdit. Un cas concret: la societat Corporación Bancaria SA formada pel Banc d'Espanya (50 %) i per tota la banca privada

espanyola (50 %) va atendre la primera onada de crisis bancàries. Jo n'era secretari i, per tant, l'anècdota és viscuda. Un dels bancs en crisi tenia un immoble al carrer Serrano, barri de Salamanca, centre comercial de Madrid, i s'havia de valorar. El president demanà quines peticions de compra s'havien presentat. «Cap», contestà el responsable. «En aquest cas, el valor de l'immoble és zero», dictaminà el president. Posteriorment, ens assabentàrem que una gran empresa havia comprat un pis per cent milions de pessetes i aquest va ser el preu definitiu de l'immoble. No cal dir que el comprador, si va tenir la paciència i capacitat d'esperar uns quants mesos o un any, com a màxim, va fer un gran negoci quan es restablí la normalitat.

La crisi del petroli és una bona mostra de la globalització de la crisi i de la suma de factors ben diversos que s'afegiran al primer. L'alça del preu del petroli va posar en evidència febleses de l'economia que res tenien a veure amb el petroli.

ENTRE LA CRISI DEL PETROLI I LA VINENT 1985-2006

1985 i 1986

Dos anys de bonança econòmica. El 1986 Espanya entrà a la Unió Europea, com a membre de ple dret, gràcies al règim democràtic implantat.